

CZU: 124.5:316.752

[https://doi.org/10.59295/sum10\(200\)2024_36](https://doi.org/10.59295/sum10(200)2024_36)

INTERRELAȚIONAREA VALORILOR ÎN MODELUL CULTURAL

Vera PANFIL,

Universitatea de Stat din Moldova

În articol se întreprinde o investigație a interrelațiilor dintre valori în spațiul modelului cultural. Se argumentează că modelul de cultură în care circulă valorile nu rămâne în neutralitate pe terenul civilizației pe care C. Noica o numește „trezie culturală”, inclusiv pe plan european. Se susține că valorile culturale exprimate prin creație ajung criteriu de apreciere și judecare ale unui popor. De asemenea, se subliniază că în fond metodologia și logica culturii denotă, dificultățile în depășirea propriei „găoace” pentru a aprecia și accepta cu adevărat o mentalitate străină, în cazul de față – o altă cultură. Și nu în ultimul rând că cultura înmagazinează interioritatea valorilor sociale și interrelaționarea acestora pe parcursul evoluției condiției umane.

Cuvinte-cheie: *filosofie, valoare, model cultural, sustenabilitate, interrelaționare.*

INTERRELATING VALUES IN THE CULTURAL MODEL

The article undertakes an investigation of the interrelations between values in the space of the cultural model. It is argued that the model of culture in which values circulate does not remain neutral on the terrain of civilization that C. Noica calls “cultural awakening”, including at the European level. It is argued that the cultural values expressed through creation become a criterion of appreciation and judgment of a people. It is also emphasized that, after all, the methodology and logic of culture denote the difficulties (impossible) in overcoming one’s own „hole” in order to truly appreciate and accept a foreign mentality, in this case – another culture. And last but not least, culture stores the interiority of social values and their interrelation during the evolution of the human condition.

Keywords: *philosophy, value, cultural model, sustainability, interrelation.*

Problematica definirii valorii ca element al conceptului de model străbate filosofia lui Pitagora, Aristotel, Kant etc. prin noțiunile de categorii afirmate ca valori. În această ordine de idei, subscriem elaborării întreprinse de Petre Andrei privind interdependența și relația dintre concept și valoare. Astfel, conform opiniei lui Petre Andrei „În concept și judecată avem de a face cu valoarea supremă de adevăr numai, pe când în cunoștință avem de a face și cu valoarea de realitate, de existență. În judecată noi exprimăm în mod formal o valoare, pe când în cunoștință gata noi creăm chiar o realitate. Pentru noi cunoștința implică cunoștința realității conținuturilor judecății, iar gândirea, credința într-o valoare fără o formă concretă”, susține Petre Andrei [1, p. 76].

Fapt pentru care se recurge la o retrospectivă a culturii antice grecești **cunoscută și ca „Trinitate de aur”** (Socrate, Platon, Aristotel) după Alexandru Tănase care trece ca o punte de la modelul ideal al omului la statul ideal din „Republica” lui Platon, elucidând valorile morale ale omului:

- „antrenarea **intelenței** și multiplicarea cunoștințelor”;
- „valorile **morale** prevalează asupra celor intelectuale”;
- „**dreptatea**” – valoarea necesară considerată de Platon prima virtute a elitei de stat ca fiecare să facă un lucru potrivit cu firea sa, care îi este propriu, raportat prin propriul suflet, ceea ce se consideră drept în cetate și omul din clasa corespunzătoare să producă locul lui potrivit în societate (spre exemplu, războinicii nu pot avea arta cuvântului pentru a conduce, ci dispun de arta războiului și au un rol corespunzător în cetate); valoarea dreptății în conducerea statului, de asemenea, nu trebuie încredințată oligarhiei (omului sordid care face avere din orice și pune accentul pe ban) și oricum acceptă regimul democratic republican, fiind mai bun decât cel oligarhic;
- „**umanismul**” ca valoare strict necesară într-o cetate „rațională ca societate a muncii și dreptei rânduieli”;
- „**paideia**” ca dimensiune existențială a omului: „educația și creșterea copiilor - principala preocupare a cetății”;

- **filosofia puterii** realizată prin domnia filosofilor: „să ajungă să coincidă puterea politică și filosofică: ori filosofii să domine la putere, ori regii să stăpânească o gândire filosofică și adecvată”;

- virtuțile fundamentale ale cetății ideale: **înțelepciunea** prin știință, **cumpătarea** – „un fel de lume a bunei rânduiei”;

- **statutul femeii** considerată o valoare a umanului din statul platonician aprobă și conferă teza **egalității** femeii cu bărbatul, chiar și la apărarea țării, confirmând superioritatea bărbatului doar în forța fizică, nu și spirituală. În Politica lui Aristotel valoarea egalității e apreciată ca deconstructivă, ducând la dezmembrarea sentimentelor materne și paterne, însă valabil doar pentru clasa „paznicilor”: „... trebuie să fie alese pentru bărbați soții asemănătoare – cele mai bune pentru cei mai buni... căci nu se îngăduie cărmuitorilor să se împerecheze în neorânduială unii cu alții” [2, pp. 168-187]. În acestă ordine de idei, se atenționează necesitatea educației copiilor proveniți din cele mai bune cupluri și din cei mai valoroși părinți. Nu mai puțin interes în reliefa subiectului cercetării ține și de filosofia categoriei „valorii”, amplu studiată de Petre Andrei la interferență dintre psihologie și logică, interferențe care facilitează și reflectarea rolului modelului cultural în circulația și interrelaționarea valorilor, dar și la clasificarea valorilor.

Astfel, conform autorului, valorile pot fi grupate/clasificate după mai multe criterii. În acest sens, în primul criteriu de valabilitate se includ valorile relative – absolute și subiective – obiective. Relativitatea-subiectivitatea (după Meinong) determinate de sentimentul individului au valoare doar pentru subiect în contrariul valorii absolute de caracteristică generală și obiectivă (după Somlo), independentă de subiect în sens „transsubiectiv”, însă valabilă pentru orice subiect conștient (după Kant). Criteriul al doilea se referă la calitatea valorilor de varietate pozitivă (plăcere) și negativă (neplăcere), care la rândul lor au în subordonare valori primare (proprie), numite de P. Andrei „immediate” sau „scopuri în sine” și care pot fi raportate dublu funcțional: și ca valoare-scop, și ca valoare-mijloc. Acest raport poate fi exemplificat prin noțiunea de „stat” ca valoare în interpretarea filosofică: Platon și Hegel aveau „statul” ca valoare absolută, adică scop în sine, însă Hobbs valorifică „statul” doar ca un instrument-mijloc de siguranță a drepturilor cetățenilor, adică ca valoare efect, pe când raportul dintre valoare-scop și valoare-mijloc este și inversat, când mijloacele valorificate pot deveni scop în valoare absolută. Criteriul al treilea include valori proprii (egocentrice) și străine (altrocentrice), ce definesc raportul între subiect și obiect în baza sentimentelor proprii și relative obiect-subiect cu referire la sentimentele altor indivizi; al patrulea criteriu identifică valori accidentale-tranzitorii ce raportează valoarea permanentă a subiectului permanent la evenimentele flexibile și mobile exprimate prin sentimentul plăcerii și neplăcerii ca valori ale persoanei proprii determinate de cauze mai nobile-superioare, ce pot fi și altruiste sau inaltuiste-ideale (de exemplu, știința etc.); al cincilea criteriu de valori sunt: etice, politice, estetice, juridice etc., care în interacțiunea lor de manifestare definesc caracteristicile diferențiate ale modelului cultural. Pentru criteriul șase sunt incluse valorile de ordin pur psihologic: sensibile (sentimentale) și cognitive (intelectuale) după Fonsegrive. Acesta rezonază și cu tematica cercetată îndeosebi, cele cognitive (adevăr, dreptate etc.). Criteriul șapte indică asupra valorilor extinse în spațiu: valori individuale (hiperpersonale), cele logice și matematice, sociale și cosmice.

În continuare se reliefează succint conceptul de model cultural din valorile propriu-zise: economice, juridice, politice, etice, istorice, estetice, religioase, social-culturale. Discutăm de valori economice cu esență materială distinse încă de Aristoteles ca valoare materială (un lucru oarecare), dar și valoare de schimb, inclusiv banii, la fel cu utilizare în dublu sens de valoare sunt concepute în relațiile sociale pentru satisfacerea necesităților vitale în permanentă majorare spre progres. De asemenea, menționăm corelația și coexistența între valoarea economică (bunurile materiale) și necesități prin utilizarea valorii de a satisface interesele economice, dar și accesul la aceste valori foarte diferențiat în dependență de poziția socială și politicile unui anumit stat conceput în modelul cultural contemporan. În rezultat, are loc crearea unui deficit de valori materiale, uneori prin politici totalitare, dictatoriale, oligarhice, la care au acces doar păturile privilegiate aristocratice ale societății. Drept confirmare, lipsa de producere a bunurilor materiale din grupul A pentru necesitățile de consum în statele socialiste-comuniste au creat deficitul artificial de mărfuri pentru masele largi ale populației și îndestularea privilegiată a elitei de partid (magazine speciale pentru produse alimentare deficitare și mărfuri industriale de tip „Beriozka”). Criteriile valorii economice sunt determinate de orânduirea social-economică: munca-costul (în socialism și capitalism) regulată de factorii de piață: ce-

rere-ofertă, muncă-capital (K. Marx). Nu vom evalua teoria de valoare-plusvaloare și profit din „Capital” preluată de socialiști în exploatarea societății prin majorarea unității de timp a muncii și diminuarea valorii muncii cheltuite, care, în fond, e continuarea teoriei de valoare economică capitalistă, iar echitatea socială sovietică era doar lozinca necorespunzătoare cu realitatea a partidului totalitar comunist. În sprijinul tezei de actualitate a modelului occidental vedem prosperitatea economică a țărilor de Vest în mare parte asigurată de munca prost plătită a strănienilor emigranți, creditarea înrobitoare a țărilor Europei de Est sărace ca factor al aceluiași proces de globalizare și gestionare economică mondială.

Referitor la valorile juridice, acestea direcționează și regulează valorile economice, fiind concepte abstracte în filosofia dreptului și practice în sociologie prin aplicarea lor practică de legi și norme juridice în dependență de normele, structura și scopul statului dat. Aceste căi ca mijloace de regulare a valorilor economice și sociale sunt în slujba elitei statale sau economiei oligarhice și nicidecum în favoarea maselor largi. Filosofia dreptului constată raportul bilateral dintre valoarea juridică și realitatea juridică. Interpretarea filosofică a dreptului clasic, începând cu Aristoteles, Tomas d’Aquino, Kant etc. reflectă normele juridice prin aplicarea categoriei justului, însă aplicarea lor e cea mai dificilă problemă din toate timpurile, când se reduce realitatea empirică la valoarea juridică rațională. Valorificarea dreptului prin legi e raportată direct la valorile morale și etice ale societății și ordonarea vieții sociale prin justificarea dreptului pozitiv și valoarea culturală regulativă.

În schimb, valorile politice sunt derulate istoric de știință și direcționate pentru realizarea scopurilor unei anumite orânduiri, în care statul propriu-zis este și esențiala valoare politică, iar în inițierea lui Aristoteles pentru valoarea dată se nominalizează familia-casa ca valoare primară în politică. Valoarea politică, ca și cele menționate anterior, de asemenea are o valorificare bilaterală /dualistă ca existență individualistă și universală este persoana – individul, care subordonează interesele statului doar în lozinci, în realitate însă este absolut inversat: interesele elitei statale de extindere a intereselor materiale în favoare proprie subordonează și exploatează individul. Valorile politice în filosofia universală de la Aristoteles, Platon, Nietzsche, Kant, Fichte, H. Spenser etc. evaluează statul ca o formă de constrângere a individului, de limitare a libertății conștiinței. Importanța valorilor politice abordate în acest studiu se datorează subordonării lor celor culturale și contribuie la realizarea modelului cultural.

În context, noutatea științifică în promovarea și evaluarea valorilor îi aparține filosofului german Max Scheler: „... un alt tip de atitudine în perfectarea valorilor. ... Valoarea morală este atribuită doar însușirilor, acțiunilor etc., pe care omul ca individ le-a dobândit prin energia și munca sa” [3, pp. 132-133]. M. Scheler abordează modul de obținere a valorii cât mai superioară - omul (1) bun, binevoitor, destoinic ..., adică ființa superioară și (2) care tinde, trebuie „să trudească pentru a produce o valoare mai superioară”, adică el se consideră mai inferior prin resentiment, caută să obțină calități manifestate în valori. Astfel, M. Scheler identifică valoarea morală, pe care o poate dobândi orice persoană capabilă, chiar și cel mai puțin dotat, introducând axioma: oamenii sunt egali ca valoare morală și etalon al moralității servește cel inferior, care „trudește” spre revalorizare. De asemenea, se reflectă valoarea de proprietate obținută prin muncă și drepturile ei, or, proprietatea-bun obținut prin succesiune, care, în consecință, este rodul invidiei clasei muncitoare față de proprietarii de drepturi succesoriale neobținute prin muncă, astfel formulând modelul de muncă prin care se fundamentează „teza absurdă” a dreptului „la beneficiul integral al muncii” și le deduce la două reguli: (1) negarea solidarității prin premisa de evaluare a omenirii, când pentru vina și răsplata morală se aplică aceeași pedeapsă în creștinism și (2) admiterea egalității (morale) a oamenilor privitor calităților spirituale și morale (Locke, Descartes) afirmat prin produsul creștinismului. Urmează concluzia lui Scheler: fiecare are valoare morală atât cât face „el însuși” și abordează sintagmele: „bun ereditar”, „vină ereditară”, „vină colectivă”, fiind, de altfel, lipsite de sens, iar valoarea morală comună în creștinism „toți am păcătuit pentru Adam”, „am reînviat prin Iisus”, care dezvoltă ideea de vinovăție descendentă în opinia lui M. Scheler. Conform opiniei autorului, se impune ideea de solidaritate morală la omul modern, considerând-o „o capitalizare interioară în împărăția lui Dumnezeu” ca o atitudine de încântare în fața Binelui și „o codeterminare a întregului destin al umanității”. Astfel, contribuind la principiul de refuz pentru a răspunde pentru vina altuia și a lua o atitudine de neîncredere în valoarea morală a celui alt (între oameni), afirmând că ideea „egalității” este pur rațională și principiu general: nici un om care are har și poate câștiga

în întrecerea de forțe (de orice gen) nu cere egalitatea valorilor morale: „Dar resentimentul, care nu are cum să vadă cu ochi buni valorile superioare, își ascunde caracterul în imperativul „egalității”. În realitate el nu caută altceva decât să-i decapiteze pe deținătorii de valori superioare care îi înfurie.” [4]. M. Scheler relevă un nou punct de vedere în aprecierea valorilor: teoriile morale moderne au o premisă comună, sunt subiective, fiind proiecții ale dorinței și simțirii subiective, când „bun” este ce e dorit, iar „rău” este ce e detestat, generalizându-le în două concluzii ale moralei moderne: (1) obiectivitatea valorii înlocuită cu „trebuie” constituie lipsa de ordine obiectivă a valorii, ce reflectă raportul de invidie față de cel „bun” de către cel „rău” (ură); (2) subiectivitatea apreciată ca tragerea în jos a valorii la care nu ține piept, degradând-o, ce crează conștiința păcatului și a nimicniciei în argumentarea sclavului (copilului mic): „N-au făcut și ceilalți ce am făcut eu?” sau conflictul de voință de transformare a „răului” în „drept”.

Așadar, valorile estetice, etice, morale, istorice, religioase: fericirea, virtutea, averea, voința, dorința, onestitatea, datoria, patriotismul, credința, perfecțiunea, personalitatea, demnitatea etc. sunt cele mai reflectorii și reprezentative. Valori cu ajutorul cărora se apreciază cultura și calitatea vieții. Totodată, aceste valori sunt derivate din spiritualitate, fiind și totalitatea lor complexă care interacționează nemijlocit în orice tip de model social-cultural.

Și nu în ultimul rând că, valoarea socială e UNU MULTIPLU, cu unitatea de manifestare a celorlalte valori caracteristice societății și activității și care determină formarea și dezvoltarea de personalități libere (în ideal): „Valorile sociale sunt totalitatea valorilor-parțiale: istorice, etice, juridice etc. Ele au ca bază o finalitate socială și rezultă din voința socială, legi etc. Prin urmare, valorile sociale se nasc prin adâncirea și voința socială... se impun voinței tuturor indivizilor... Noțiunea aceasta de valoare socială propriu-zisă cuprinde în sine toate celelalte valori speciale. ... e nevoie de stabilirea altui principiu suprem, a unui ideal mai cuprinzător, care este o valoare totală-culturală” [5, pp. 147-272].

Spre exemplu, adevărul istoric din valorile culturale se reflectă obiectiv și independent deoarece: „În ordinea spirituală „începuturile” au, de cele mai multe ori, o valoare absolută, aidoma unei revelații. Un mesaj religios, o idee cuprinzătoare, o dragoste chiar – nu sunt sporite de „istorie”, nu se desăvârșesc prin trecerea timpului. Dimpotrivă, timpul macină și adulterează și valorile absolute ale spiritului, întocmai cum macină valorile vieții. Îndată ce se face înțeleasă, o idee începe să se degradeze; împărtășită și „trăită”, o dragoste sau o religie se schimbă, se alterează. Istoria corupe. Evident, această „corupție” este de multe ori o victorie a vieții, o dovadă că nimic nu poate împietri aici, pe pământ, și că chiar valorile absolute ale spiritului – veșnic egal cu sine – pot „determina”, adică se pot descompune și deveni altceva decât ceea ce au fost” [6, p. 50].

Indubitabil că, Mircea Braga, fiind și semnatarul „Culturii – o utopie asumată” susține afirmările lui C. Noica despre prăbușirea ideilor din lucrarea Scrisori despre logica lui Hermes. Vorbim despre filosofia culturii în condițiile în care: „Vechimea cedează neconținut, alungată de noutatea lucrurilor” (Lucrețius) și „Toți filosofi, când au tratat absolutul, au fost nevoiți să recurgă la o formă sau alta a mitului ori a poeziei. Despre existențialiști nici nu are rost să mai vorbim. Dar chiar și în cazul filozofilor tradiționaliști: gândește-te la miturile lui Platon și amintește-ți-l pe Hegel, recurgând la miturile lui Don Juan, sau Faust pentru a face intuibilă drama conștiinței nefericite” (Ernesto Sabato). În atare condiții cultura devine „o utopie asumată”: „O permanentă trecere dinspre universal spre particular, prin adoptarea unor principii cu o valoare mereu îngustă, ajungându-se în fața paradoxului de a explica nu actul prin idee, ci de a „ajusta ideea la act. În felul acesta, impasul pare fără soluție. ... nu „utopia Noica” este esențială; fiecare dintre noi ne hrănim dintr-o utopie, dacă prin aceasta înțelegem un ideal, care e necesar a se afla mereu înaintea noastră, niciodată în timp cu noi ori, cel mai rău, în urma noastră. ... „exclusivismul” lui Noica nu intră în discuție: tarele respective apar doar dacă îi vom decupa fraze, izolându-le. Conștient supradimensionate, argumentele sale se îndreaptă înspre un ideal supradimensionat, iar în perspectiva unui „drum continuu”, idealul nu putea fi altfel conceput. ... Noica a adus – poate paradoxal – inflexibilitatea afectată a pledoariei „în replică” și, prin aceasta, s-a dovedit – din nou ne înconjoară paradoxul – cel mai faustic gânditor pe care l-am avut: mereu neliniștit, frenetic, vorbind despre optative și structuri conjunctive și, mai ales, îmbrățișând în „ofensiva” sa culturală principiul „scopul scuza mijloacele” incriminate ca faustic” [7].

Desigur, valorile culturii și creativitatea ajung vectori de bază în procesul integrării europene, consideră Marin Trăistaru, desprinzând o nouă formulare a modelului cultural în dependență de statutul individului,

adică rolul personal al omului cu particularitatea lui principală sau secundară în conglomeratul cultural al modelului dat. În opinia autorului invocat se menționează coeficientul de valoare, numit „sistem de valoare” este conținutul unui anumit model de creație socială exprimat ca cultură: „... un grup organizat de modele comportamentale ... în care individul operează în prescrierea modelelor culturale, în condițiile în care sistemele persistă... Statutul exprimă, deci, poziția unui individ în sistemul de valori, asociate prestigiului societății sale, iar rolul desemnează suma totală a modelelor culturale asociate unui anumit statut” [8, pp. 66-67]. Autorul menționat argumentează inaugurarea de model comportamental vis-a-vis de sistemul de valori în edificarea unei valori culturale (sau sistemului de valori) în concordanță cu comportamentul individual reflectat prin atitudine (teamă, mânie, dezaprobare). Această abordare a raportului individului (cu sistemul său propriu de valori) comportamental la modelul cultural cu alt sistem de valori, fiind foarte actual în procesul de emigrare multidimensională și intercontinentală, când individul trece printr-un proces stresant și emotiv de adaptare la o altă viață culturală deosebită de cea de cultivare anterioară. În contextul european de asimilare a migrației indivizilor de diferite naționalități, credințe și confesii numiți „stranieri” sunt un impact provocările de atitudine superioară și ostilă a elementelor băștinașe, ce influențează comportamentul individului și adaptarea lui la modelul cultural al societății date. În acest context, autorul menționează motivarea comportamentală a individului determinată de necesitățile personale și raportarea lui la cultura mediului dat. M. Trăistaru revigorează cele patru motive menționate de C. Noica în sprijinul culturii: (1) cultura ca mediu și spațiu de realizare a bucuriei spirituale și nu a plăcerii senzoriale; (2) cultura ca gradul cel mai superior de caracteristică al societății, în care se pune valoare adevărată pe istorie, literatură, factorul uman etc.; (3) cultura pune în corelație valorile morale cu cele etice și constată categoria adecvată a libertății umane în raport cu întreaga societate; (4) cultura îl cultivă pe om (expresia pare o tautologie în opinia noastră), însă mentorul Noica o numește „igiena” spiritului, a minții, iar „un om necultivat e un om nespălat, omul e dator să treacă prin curățenia oferită de cultură, dacă vrea să-și onoreze umanitatea” [9].

Un alt unghi de vedere aparține lui Alexandru Tănase, care relevă în dezbaterea valorilor de adevăr și minciună aspectul principiului comparativ. Principiu care, în opinia lui Socrate poate fi și valoare-virtute nu doar un viciu, în pilda despre abilitățile lui Odiseu (este mai bun?) și analogia cu Ahile (este mai puternic?), or, virtutea lui Prometeu și valoarea focului furat din Olimp pentru a dezvolta dibăcia meșteșugarilor sau valoarea intermediară a lui Hermes trimis de Zeus către oameni să-i învețe rușinea și dreptatea în organizarea cetății, spre virtute prin studiu și învățare.

În schimb C. Noica invocă filosofia speculativă a sofștilor drept o decadentă în istoria culturii prin conținut, însă și meritul lor de a promova ideile progresive a valorilor: „Intr-adevăr, o cultură nu se poate clădi doar pe adevăruri simple și exacte, ea crește și prin valori, iar adevărul ca valoare și adevărul în sfera valorilor este mult mai complex. ... planul etic, volițional și opțional care implică adecvarea (sau raportarea la om), la valorile și idealurile sale, ceea ce racordează rezultatele obținute la anumite scări de valori” [10, p. 80].

Concomitent se elucidează că, modelul cultural interacționează, dar și reflectă modelul social. Astfel, în cercetarea dimensiunii identitare întreprinsă de Ana Pascaru prin reflectarea „redimensionării cadrului existent al realității” sociale. Cercetătoarea argumentează necesitatea abordării procesului de identificare în perioada postsovietică și de dezvoltare a „noilor democrații” prin prisma valorilor „efemere” ca: libertatea obținută, transformările legale a instituțiilor sociale, administrarea comunitară, „demonstrarea identității ideologice” a sistemului totalitar în favoarea identității individuale-grup-societate prin „colaborările programelor social-economice, ce urmează să includă un compartiment de integrare identitară” [11, p. 19]. În această reflecție modelul social al „noilor democrații” este afectat de contradicția dintre modificările sociale și modul lor refractor prezent prin „mentalitatea încă colectivistă a individului”, care în perioada de tranziție are provocări și consecințe pentru societatea posttotalitară. Una din valorile nocive ale sistemului totalitar precedent se manifestă în „servitute” determinată de consecințele economiei centralizate și atitudinea totalitară. Concomitent cu procesul anevoios și contradictoriu privind împrumutările conform cadrului legal, însă „... valorile încep să redevină un adevărat izvor de inspirație pe calea propriei afirmări... chiar dacă valorile au fost lipsite de conținut, inclusiv cele identitare, pentru majoritatea etnică”, caracterizate de „intoleranță, autoritarism, conservatism șovin sau nationalist”. Conform opiniei cercetătoarei, „edificarea modelului identitar al societății în devenire” reprezintă o noutate științifică valabilă și la început de secol XXI [12].

De asemenea, A. Pascaru susținea că circuitul valorilor și interrelaționarea acestora și raportate la nevoile și necesitățile membrilor societății este chintesența ponderii culturii în societate. Promovează în studiile elaborate corelația dintre epistemologie, ontologie și metodologie succesiv cu cele privind relaționarea aspectului axiologic al filosofiei ca bază în procesul de cunoaștere societală și valorificarea oportunităților prin accesarea instrumentelor de cunoaștere. Această idee se axează pe principiul UNU MULTIPLU și ajunge factor determinant în corelarea elementelor dintr-un sistem societal și coeziunea dintre societăți în procesul inevitabil de integrare și globalizare. Autorul menționat insistă pe implicarea filosofiei în circuitul vulnerabil al valorilor în spațiile culturale și interacțiunea dintre ele pentru a evita politizarea acestora: „... cadrul spațiului cultural este cel care asigură circuitul, forma și conținutul valorilor și în societatea multiculturală din noul Mileniu” [13]. Nu este o noutate că, toate formațiunile social-economice de-a lungul istoriei universale s-au axat pe aprecierea tipologiei și specificului valorilor în caracteristica modelelor culturale. Abordarea conceptului de specificare a valorilor estetice în „contextul globalizării” este abordată de Lidia Troianowski, accentuând „tendința de nivelare a valorilor și modificare a grilei valențiale” determinate de explozia tehnologiilor informaționale, crizelor economice declanșate de expansiunea politică, cât și de procesul de integrare multidimensională. În această ordine de idei, se încearcă investigarea modelului cultural contemporan din perspectiva modificărilor și particularităților „universului valoric” analizat de autoarea susmenționată prin „...intenția de revizuire a valorilor fundamentale umane prin promovarea accidentală a ideii libertății progresului, independenței individului și autonomiei artistului și actului creației, idei, care, luate integral, au creat premise prin optime pentru formarea unui subiect/individ orientat în exclusivitate spre consumerism, frustat de propria identitate, văduvit de autenticele valori, de tradițiile, istoria și cultura neamului” [14, pp. 75-114]. Modelul cultural abordat în interacțiunea și interrelaționarea valorilor la etapa contemporană este consemnat de L. Troianowski prin aplicările la proiecte privind transmiterea tezaurului național acumulat de generații pentru tineretul studios în „trăirea frumosului”, aprecierea valorilor estetice „ca o parte complementară a culturii spirituale umane” [15].

Se înscrie în palitra problematicei și cercetarea dnei Svetlana Coandă asupra valorilor filosofice naționale în context european. Este un studiu de actualizare a considerațiilor filosofice privind rostul valorilor prin prisma conceptuală a lui B. P. Hașdeu, T. Maiorescu, A. D. Xenopol, V. Conta în „specificul și interferențele cu orientări filosofice europene”. În acest context, e importantă pentru analiza valorilor afinitatea marelui poet Mihai Eminescu – „un adevărat filosof”, care în aprecierea lui C. Noica ne învață „exigența față de sine”, și interpretarea filosofiei ca act spiritual, fiind apreciate ca înalte valori morale importante pentru cercetarea filosofică veridică și perseverență pentru a nu cădea în dualul rățăcirilor [16, pp. 14-142]. S. Coandă „vizează valorile istorice” din retrospectiva unui anumit sistem istoric, care specifică „Valorile (morale, artistice, teoretice, economice, politice, juridice etc.), fiind dimensiuni esențiale ale umanului, au un rol important în cunoașterea istorică. Integrându-se prin fundamentul lor obiectiv, ca și prin finalitatea lor socială, în fluxul procesului istoric real, valorile se manifestă ca niște coordonate distincte și ireductibile ale realității istorice. Din această cauză, perspectiva valorică în abordarea fenomenelor social-umane este întotdeauna oportună. ... Remarcăm, în primul rând, că pentru toți gânditorii noștri, noțiunea de valoare, de criteriu valoric a constituit un element fundamental în activitatea practică: prin modul lor de viață și întreaga lor activitate, ei au fondat implicit o tablă de valori ce și-a demonstrat valabilitatea în perioada când au trăit, constituind un model și pentru noile generații” [17]. Cercetătoarea abordează una din valorile esențiale importante pentru cultură – „caracterul național”, care era și în vizerul filosofului Noica de accesare la cultura europeană nu doar debarasându-ne de „lăutarism” și „cerșind o îmbrățișare”, ci aducând Luceafărul „Omului deplin al culturii românești” culturii europene, însă cu marea precauție de a nu implementa valorile culturale occidentale în defavoarea celor naționale fără să se țină cont de specificul țării. Conceptul de valori cu catacter de „imitații servile” pentru toate sferele social-economice și morale accentuat de S. Coandă este cercetat și de A. Pascaru numit „servitute”, ce procesează copierea oarbă de valori occidentale, însă nu se exclude și influența lor progresivă asupra societăților mai slab dezvoltate. Astfel, se diversifică două tendințe de orientare în dezvoltarea valorilor: „lipsa de individualitate națională” sau „izolarea naționalistă”, ambele fiind o denaturare de la cursul progresiv al culturii (polemica lui A. Xenopol cu T. Maiorescu despre încurajarea sau izolarea de valori străine). În această ordine de idei, se pune accentul pe rolul valorii în istorie în procesul de cercetare.

Un alt suport de neglijat în fundamentarea problematicei ține de studiile elaborate de cercetătoarea Rodica Ciobanu privind valorile democratice: „dreptatea, justiția, egalitatea, drepturile omului revizuite” teoretic și practic în complicitatea lor de manifestare a perioadei de tranziție. În tumultul modificărilor furtunoase din toate domeniile sociale, cercetătoarea actualizează conceptul de dreptate prin concordanța lui cu alte valori, „considerate fundamentul valoric al societăților democratice” în vederea evitării procesului inevitabil de conformism, rivalitate, lipsă de spiritualitate și inteligență, cu scopul de protejare a drepturilor veridice în cetate și nu doar în interesul de acaparare a valorilor materiale de către demnitarii statali: „În consecință, dreptatea, de altfel ca și celelalte categorii-concepte-valori ale dreptului, sunt atribuite unor agenți raționali, capabili să facă abstracție de condiția socială, situația lor economică, starea sănătății, talente, proiecte personale etc.” [18]. Din perspectiva conceptului de model cultural european se actualizează importanța „drepturilor fundamentale” ratificate de organizațiile internaționale europene în decizii, convenții și proceduri de protejare a drepturilor minorităților naționale, de discriminare socială, mai ales, în republicile post-sovietice.

Și, nu în ultimul rând, integrarea europeană și a Republicii Moldova configurează un nou concept de model cultural în baza raportului dintre valorile naționale și valorile europene, „trecând de la cultură la sfera politică”, menționează Victor Juc: „...în decursul timpului pot fi identificate o serie de idei principale, care nu s-au schimbat radical, cum ar fi dorința de a păstra pacea, nevoia de apărări comune, ambiția de a acționa unitar pentru exercitarea puterii sau conservarea unei culturi europene comune... să dezvolte împreună valori comune, dar fără pierderea identității naționale, culturale și spirituale...” [19, pp. 29-35].

În loc de corolar, conceperea modelului cultural în filosofia românească reflectată în creațiile gânditorului Constantin Noica (Mathesis sau bucuriile simple -1934, De caelo. Încercare în jurul cunoașterii și individului -1937, Douăzeci și șapte trepte ale realului – 1969, Carte de înțelepciune – 1993 etc.) configurează o delimitare a valorilor spirituale ca primordiale contrar celor materiale. Însă, în pofida tuturor precauțiilor în această abordare realul tumultos al materialului axează viața în cotidian pe greutatea financiară în defavoarea valorilor spiritului. Cu remarcă, educarea nevoii de cunoaștere a ponderii valorilor în cultura comunității la toate nivelurile ca izvor de perpetuare a condiției va deveni direct proporțională perpetuării societății pe cupola civilizațională.

Referințe:

1. ANDREI, Petre. *Filosofia valorii* (T. I, vol. I). Iași: TIPO MOLDOVA, 2010, 278 p. ISBN 978-973-168-152-8.
2. TĂNASE, Alexandru. *Trinitatea de aur a culturii antice grecești și a celei europene*. Iași: Tipografia Moldova, 2001, 416 p. ISBN: 978-973-854-947-0.
3. SCHELER, Max. *Omul resentimentului*. Iași: Editura trei, 1998, 171 p. ISBN: 978-973-983752-1.
4. *Ibidem*, pp. 136-140.
5. ANDREI, Petre. *Filosofia valorii* (T. I, vol. I). Iași: TIPO MOLDOVA, 2010, 278 p., pp. 147-272. ISBN 978-973-168-152-8.
6. BRAGA, Mircea. *Cultura – o utopie asumată?* Sibiu: Editura Imago, 2000, 150 p. ISBN: 973-9213-69-3.
7. *Ibidem*, pp. 105-108.
8. TRĂISTARU, Marin. *Creativitatea și valorile culturii – vectori în procesul integrării europene*. București: Editura BREN, 2005, 256 p. ISBN: 978-973-648-471-1.
9. *Ibidem*, pp. 71-72.
10. TĂNASE, Alexandru. *Trinitatea de aur a culturii antice grecești și a celei europene*. Iași: Tipografia Moldova, 2001, 416 p., p.80. ISBN: 978-973-854-947-0.
11. PASCARU, Ana. *Dimensiunea identitară în modelul social al noilor democrații*. În: „Teoria și practica administrării publice”: conferința științifico-practică cu participare internațională. Chișinău, 23 mai 2018, pp. 19-22. ISBN: 978-9975-4241-9-6.
12. *Ibidem*, p. 20.
13. PASCARU, Ana. *Societatea bazată pe cunoaștere: realități și perspective*. În: „Descentralizarea axiologică în societatea bazată pe cunoaștere (aspecte filosofice)”. Chișinău, 2015, 216 p., pp. 8-42. ISBN: 978-9975-4387-4-2

14. TROIANOWSKI, Lidia. *Tendințe și principii în estetica postcontemporană*. În: „Descentralizarea axiologică în societatea bazată pe cunoaștere (aspecte filosofice)”. Chișinău, 2015, 216 p. ISBN: 978-9975-4387-4-2.
15. *Ibidem*, p. 77.
16. COANDĂ, Svetlana. *Valori filosofice naționale în context european*. Monografie. Chișinău: USM, 2003. ISBN: 9975-70-207-4.
17. *Ibidem*, pp. 320-321.
18. CIOBANU, Rodica. *Interogații asupra dreptății din perspectiva drepturilor omului în condițiile societății globale*. În: „Redimensionarea valorilor democratice în condițiile societății informaționale”. Chișinău: Artpoligraf, 2018, 509 p., pp. 26-30. ISBN: 978-9975-3178-4-9.
19. JUC, Victor. *Raportul dintre valori naționale și valori europene. Abordări filosofice privind integrarea europeană*. În: „Educația din perspectiva valorilor”. Tom XIV: summa pedagogica. Ediția a X-a, Alba-Iulia, 10-11 Octombrie 2018. București: Editura ELIKON, 2018, 371 p. ISBN: 978-973-757-730-6.

Date despre autor:

Vera PANFIL, doctorand, Universitatea de Stat din Moldova.

ORCID:

E-mail: veronicapanfil2255@gmail.com

Prezentat la 15.09.2024